

Izravnavava bo naporna, a je edino stvarna

Tudi po devetih mesecih ostaja jugoslovanski zunanjetrgovinski primanjkljaj tako rekoč na lanskem ravni. Ker si, kot kaže, od turizma in drugih neblagovnih virov ne moremo obetati toliko deviz, kot smo računali, se zunanjetrgovinsko leto 1981 verjetno ne bo končalo po pričakovanih. Za izpad deviz naj bi bil kriv predvsem izvoz blaga, še posebej za konvertibilne devize, saj je še vedno manjši, kot je bil po lanskem devetih mesecih.

Zakaj nam je izvoz tako potreben? Najbrž ne zato, da bi, kratkoročno, bolje živeli, ampak da bi predvsem odplačali dolge, ki jih imamo v tujini, in za posojila ki jih moramo še najemati, da pokrivamo vsakoletne primanjkljaje v naši plačilni bilanci.

Ker je bil po letošnjih prvih osmih mesecih jugoslovanski plačilnobilančni primanjkljaj celo za milijardo dolarjev večji od načrtovanega, se zde zahteve po izravnani plačilni bilanci že v prihodnjem letu težko dosegljive. A s stališča prizadevanj za nujno zmanjšanje naše zadolženosti v tujini je taka usmeritev edino stvarna in razumljiva.

Plačilna bilanca ni samo izvoz in uvoz blaga, ampak celoten odtok in dotok deviz od blaga in storitev. Potemtakem je plačilna bilanca lahko izravnana, četudi je uvoz blaga večji od izvoza. Tem ugodnejše bi seveda bilo, če bi bila tudi ta dva čimbolj izenačena, saj trgovinska bilanca predstavlja glavni del naše plačilne bilance. Ker imamo znatne potrebe po uvozu, je izravnano trgovinske in plačilne bilance hudo odvisna od izvoza.

Delež družbenega proizvoda, ki ga je Jugoslavija izvažala, se je vse do lani zmanjševal. Zato so na zunanjetrgovinski primanjkljaj doslej v veliki meri vplivali z omejevanjem uvoza. Že približno pet let za vsako republiko in pokrajino predvidi- jo, koliko naj izvozi in uvozi, kar naj bi pripeljalo do načrtovanega primanjkljaja v plačilni bilanci. Republike in pokrajine pa tako opredeljene obveznosti izpolnjujejo različno uspešno.

Slovenija v teh letih vseskozi dobiva in prevzema zelo obsežne izvozne naloge. To je po eni strani dobro, ker se je pač treba nasloniti na lastne možnosti; izvoz sili k dvigu kvalitete in storilnosti. Čeprav je Slovenija po industrijski rasti že šest let pod jugoslovanskim povprečjem, je po delovni storilnosti med prvimi. Po drugi strani pa je znano, da je izvoz dohodkovno navzlic vrsti spodbud še vedno manj privlačen. Zato si organizacije združenega dela prizadevajo vzdrževati določeno, po njihovem mnenju najbolj stvarno razmerje med izvozom in prodajo doma. Prekoračitev razmerja v korist izvoza bi jih namreč utegnili pahniti v

znatne izgube. Obenem pa je res, da imajo mnogi ozdi še zmeraj evidentne izvozne rezerve. Sicer pa je Slovenija izvozila lani četrtno svojega družbenega proizvoda. Delež izvoza drugih republik v družbenem proizvodu pa je znašal 14,6 odstotka. Ob tem so v Sloveniji porabili za uvoz tretjino lanskega družbenega proizvoda in v Jugoslaviji 27 odstotkov. Naša republika je v letošnjih prvih devetih mesecih ustvarila po podatkih slovenskega zavoda za statistiko približno petino celotnega jugoslovanskega izvoza, od tega dobro četrtno vsega jugoslovanskega konvertibilnega izvoza.

Dokaj ugodni so tudi podatki o izvozu po vrstah blaga. Naša republika je namreč letos povečala svoj izvoz opreme kar za 46 odstotkov, izvoz blaga za široko porabo pa za 18 odstotkov. Vrednost slovenskega uvoza opreme je bila v devetih mesecih za 7 odstotkov manjša kot v enakem obdobju lani, vrednost uvoza blaga za široko porabo pa za 3 odstotke manjša. V istem obdobju se je v Jugoslaviji najbolj povečal izvoz blaga za široko porabo, namreč za 35 odstotkov, izvoz opreme je bil za desetino večji. V letošnjih prvih devetih mesecih se je v Jugoslaviji uvoz opreme v primerjavi z enakim obdobjem lani zmanjšal za odstotek, uvoz blaga za široko porabo pa je bil za 8 odstotkov večji.

Naša republika je v letošnjih prvih devetih mesecih pokrila z izvozom kar 74 odstotkov svojega uvoza, s čimer je pomembno prispevala k bolj izravnani zunanjetrgovinski bilanci Jugoslavije. Njen zunanjetrgovinski primanjkljaj se je v letošnjih prvih devetih mesecih zmanjšal za nekaj več kot 15 odstotkov, jugoslovanski primanjkljaj brez slovenskega pa je bil v tem obdobju še za 0,8 odstotka večji.

Ti rezultati nedvomno potrjujejo, da je bilo tudi v slovenski zunanji trgovini letos veliko narejenega. Ker pa so letošnje plačilnobilančne obveznosti Slovenije izredno zahtevne, je med glavnimi kršitelji. V prvih devetih letošnjih mesecih naj bi za načrtovanim konvertibilnim izvozom, ki je za izravnavanje naše bilance in poravnava dolgov najbolj pomemben, zaostala za 15 odstotkov, konvertibilni uvoz pa je bil za 2 odstotka prevelik.

Vendar v slovenskem izvršnem svetu zagotavlja- jo, da se bo letošnji slovenski izvoz v primerjavi z lanskim vrednostno povečal za 20,3 odstotka oziroma realno za 6 odstotkov. Ves uvoz, skupaj z energetskimi surovinami, bo po vrednosti za 15,8 odstotka večji kot lani, realno pa bo na lanski ravni. Naša republika bo tako storila vse, da izpolni plačilnobilančne naloge; če bo konvertibilni izvoz premajhen, bodo zahtevano raz- merje med izvozom in uvozom dosegli z manjšim uvozom.

Statistični podatki pa tudi govore, da sta rast proizvodnje in izvoza zelo odvisna od uvoza. Vse bolj se potrjuje prepričanje gospodarstva, da brez dodatnih vlaganj ni moč v neskončnost povečevati izvoza. Slovenija naj bi dobila znatnejše izvozne obveznosti od drugih zato, ker naj bi imela več predelovalne industrije. Vendar podrobnejši pregled pokaže, da so sestave gospodarstev republik in pokrajin zelo podobne in ko so v drugih republikah sprejemali srednjeročne razvojne načrte do 1985. leta, niso načrtovali toliko vlaganj v surovinsko industrijo kot pred- vsem v predelovalno industrijo. To opozarja, da naša republika najbrž ne more računati z zadost- nimi količinami surovin in reprodukcijskega ma- teriala iz drugih delov Jugoslavije (tembolj, ker imajo tudi ti večje izvozne naloge kot prej). Že letos jih ne dobi dovolj, zato je morala nepredvi- deno dati za uvoz precej dodatnih milijonov dolarjev. Ob tem ne gre pozabiti, da je Slovenija na primer vseskozi med tistimi, ki pravočasno zagotavlja devize za uvoz nafte.

Ko so določali plačilnobilančne obvez- nosti posameznih republik in pokrajin, so izhajali iz izvoznih možnosti, ki naj bi jih imelo vse jugoslovansko gospo- darstvo in seveda tudi iz uvoznih potreb ter domačih zalog rud, surovin in reprodukcijskega materiala. To pomeni, da so računali na pretaka- nje surovin, reprodukcijskega materiala in tudi deviz med republikami in pokrajinami. Ker sodi Slovenija med tiste, ki imajo malo surovin, je močno odvisna od tovrstnega sodelovanja z dru- gimi republikami in pokrajinami. Razvoj su- rovinske industrije pa ni poceni, zato so bili skle- njeni dogovori o dodatnih vlaganjih Slovenije v druge republike. A zadnje izkušnje vseeno kaže- jo, da so resnične dobave marsikje manjše od dogovorjenih, so pa tudi primeri, ko se za ponu- jena sodelovanja nekateri še vedno neradi odlo- čajo, češ da je donosnejše izvoziti nepredelane surovine.

V takih okoliščinah je seveda nesmiselno govo- riti o tem, kdo obveznosti izpolnjuje bolje in kdo slabše. Če bo jugoslovanski plačilnobilančni primanjkljaj letos večji od predvidenih 1,8 mili- jarde dolarjev, je to seveda skupni neuspeh, saj je očitno, da se za uresničitev tega cilja vsi niso dovolj trudili, tako v gospodarstvu kot zunaj njega. Zgovoren dokaz za to je podatek, da se je jugoslovanski zunanjetrgovinski primanjkljaj od letošnjega aprila naprej samo povečeval, četudi se je toliko govorilo, kaj vse bo storjeno za izvoz in za uresničitev zunanjetrgovinskih ciljev.

Toda že skozi poldrugo leto, od lanske devalva- cije, čakamo na napovedani paket gospodarskih ukrepov, ki naj bi pomagali preobrniti nezažele- ne tokove. Po mnenju nekaterih že od 1968. leta nimamo prave zunanjetrgovinske politike. Dru- gi trde, da zdajšnji družbeno ekonomski inštru-

menti pri nas premalo spodbujajo dobro delo. Polovica dokumentov, ki naj bi dopolnili sred- njeročni razvojni načrt Jugoslavije za prihodnjih pet let, še ni sprejeta. Nedopustno je bilo ob tem, ko so jugoslovanski dolгови skoraj izključ- no konvertibilni, ob lanki devalvaciji izenačiti naš tečaj klirinškega in zelenega dolarja, kar bolj spodbuja izvoz na klirinške trge in nam namesto konvertibilnih prinaša več klirinških deviz, s tem pa tudi več dohodka tistim, ki tja izvažajo.

Govori se o visoki obremenjenosti gos- podarstva, tudi izvoznega, in na drugi strani o visoki licenčni vezanosti gos- podarstva na Zahod, zaradi česar or- ganizacije dosegajo dodatni izvoz s klirinškim izvozom, kjer niso omejene. To seveda ni samo stvar gospodarstva, saj je vsako pogodbo moral nekdo potrditi. Najbrž tudi ni samo stvar gospo- darstva, če po nekaterih ocenah več kot 90 odstotkov rasti svojega dohodka dosega s po- dražitvami.

Vse te in še marsikatero druge ugotovitve in vprašanja pogosto slišimo. Bolj malo pa smo slišali odgovorov ali komentarjev, zakaj se to ne spremeni. Prav ti pa so v zdajšnjih okoliščinah najbolj potrebni, kajti čimprej moramo jasno nakazati, kaj lahko pričakujemo in kako naj ravnamo v prihodnje.

Zaustavljanje rasti našega zadolževanja v tujini zahteva, da ustvarimo več deviz, kot jih rabimo za nakupe v tujini. Šele presežek je možno porabiti za zmanjšanje naše zadolženosti. Vse- kakor je res, da izravnave naše zunanjetrgovin- ske bilance ne gre odlagati v nekašno »dolgo- ročnost«, seveda pa je nujno izravnano trgovin- sko bilanco zahtevati od vseh. Kajti vsak Jugo- slovan je baje tujini dolžan že 1.000 dolarjev. Čisti računi zahtevajo, da dolgeve Jugoslavije v tujini vračajo tisti, ki so denar porabili. Nedvo- mno je, da bomo mogli več izvažati le, če bomo blago odtegnili domačemu trgu. To sicer domači trg že občuti in nesmiselno je pričakovati, da odplačevanje dolgov ne bo zadelo standarda delovnih ljudi. Vendar bi bile z boljšim delom in s kvalitetnejšimi izdelki, ki bi jih ponudili doma- čemu in tujemu trgu, domače potrebe, s tem pa tudi uvoz, občutno manjše in več bi bilo tako blaga za izvoz.

Vse to, o čemer smo govorili, lahko zagotovi v prihodnjem letu šestodstotna rast izvoza blaga in storitev. Le tolikšna rast bi po ocenah slovenskega IS zadostovala za najnujnejši uvoz surovin in reprodukcijskega materiala, zlasti za potrebe proizvodnje za izvoz in osnovne oskrbe ljudi. Vsi ostali uvozni načrti pa so povezani samo s še večjo izvozno ekspanzijo.

Vesna Bertoncelj-Popit

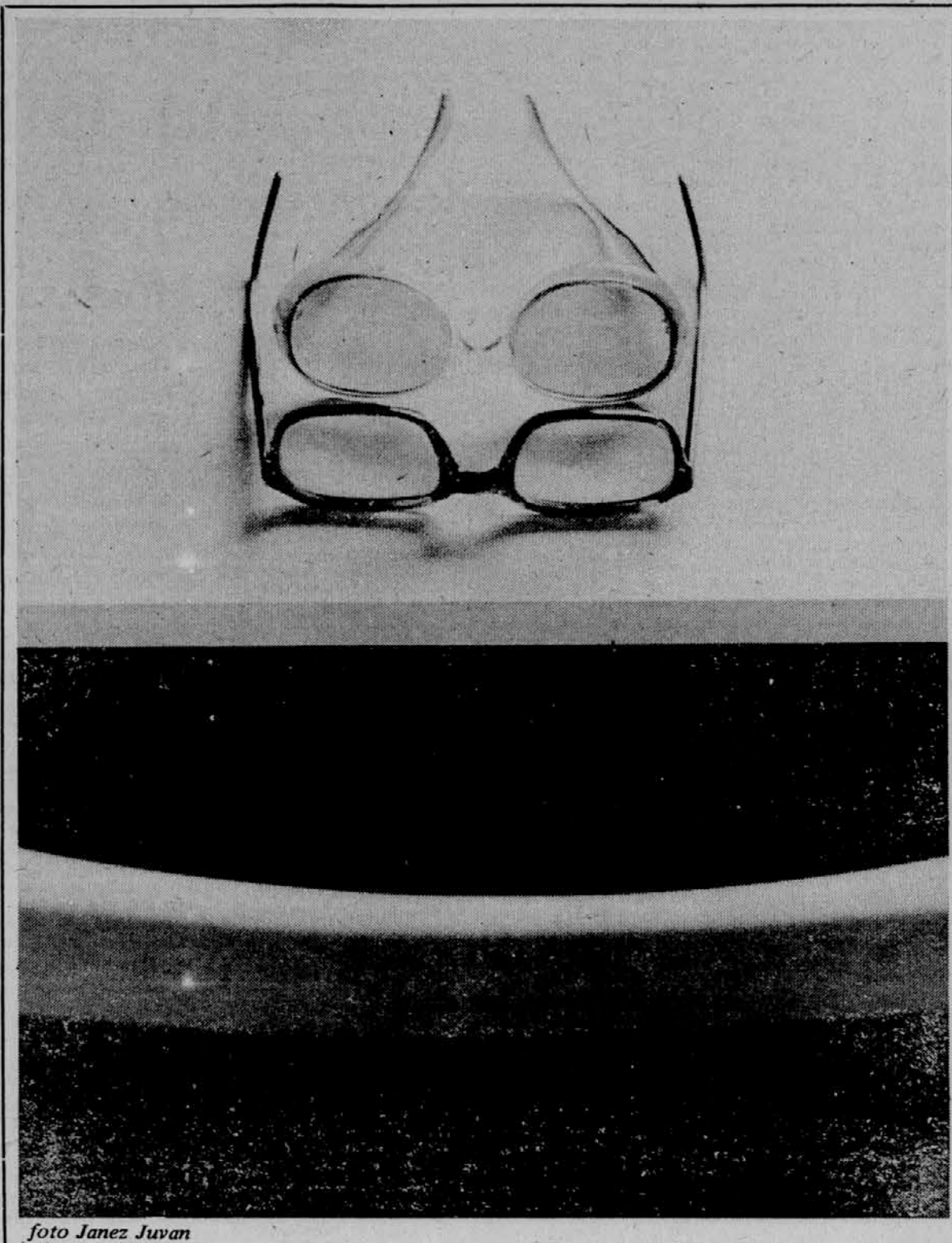

foto Janez Juvan

Ali je s smrtjo predsednika Anvarja el Sadata padel psihološki zid na Bližnjem vzhodu?

Tema tedna

Poštni predal 29

16

Jaka Štular

Hosni Mubarak

Portret tedna

Se bodo odprla vrata za nov dialog med Severom in Jugom? Okrogla miza pred srečanjem 22 voditeljev v Cancunu

18

Mojca Drčar-Murko

Prelomnica v razumevanju pozne industrijske družbe

Ozadje protestnih gibanj v ZR Neničiji

Božo Mašanović

Boj za dušo in lojalnost

Zahodne Evrope

Sovjetska vojaška moč v ameriških očeh

19

Janko Lorenci

Pasok bo veliko lažje zavladal kot vladal

Grčija pred jutrišnjimi volitvami

Jože Šircelj

Začelo se je v Pekingu s

trinajstimi mladimi ljudmi

Kitajska jesen 1981

20

Ilija Popit

Pri višjih obrestih bi tudi

emisija ne bila več tako sladka

Posojila, dolгови in poraba

21

Vlado Šlamberger

Akcija na osnovi enotnih

pogledov, ne »trkanja« po prsih

Kako do večje učinkovitosti zveze komuni- stov

21

Franc Sever

Letalske družbe bankrotirajo –

kaj pa Inex Adria?

Aktualen pogovor

dr. Vekoslav Grmič

Sožitje, ki nekdanje ne bi bilo

mogoče

Kristjan v samoupravni socialistični družbi

22

Vlado Jarc

Znanost izziva socialistično

misel

Z letošnje cavtatske okrogle mize »Sociali- zem v svetu«

23

Jozo Puljizevič

Misli in pomisleki ob Hlapcih,

ki so kot Sluge

Kako je Zagreb »prebrle« Cankarja

24

Jože Horvat-Jaki

Lepota je vse, kjer se kaj

dogaja

Ob retrospektivi v Murski Soboti

Jug Grizelj

Šest republik, dve pokrajini –

enajst učbenikov matematike

Od sobote do sobote

Bogdan Pogačnik

Tehnika – človekova blaginja

ali zlo

Pogovor z inž. Brunom Thurnhammrom

25

Živa Paulin

Kako doživljamo zaton

življenja?

Iz psihotrične analize prof. dr. Jovana Kostu- apila

Claude Bonjean

Olikanost ali nepotreben

bonton

Iz tujega tiska

26

Ne gre za lutnarje in njihovo stisko, gre za otroke, ki si želijo predstavi

Anketa Dela o lutkovnem gledališču, ki je brez delovnih in ustvarjalnih prostorov

28

Cavtatska okrogla miza »Socializem v svetu«

Znanost izziva socialistično misel

V sodobnih družbah dobiva tehnokracija čedalje večjo vlogo

Ali so proizvodjalne sile, vključno z znanostjo in tehnologijo, ki sta po skorajda soglasni ugotovitvi udeležencev nedavne cavtatske okrogle mize »Socializem v svetu« njihova sestavina, dosegle v sodobnih kapitalističnih družbah že takšno stopnjo, da postajajo proizvodni odnosi ovira za njihov nadaljnji napredek? To je vprašanje, ki naravnost izziva sodobno socialistično misel, kajti videti je, kot da je ta Marxova trditev postala vprašljiva.

foto Dragan Arrigler

D ejstvo, da so postale Združene države Amerike po drugi svetovni vojni vodilna sila svetovne znanosti, sprejemajo po svetu skorajda brez razprave. V vojni so znanstvene in tehnološke inovacije odigrale eno izmed bistvenih vlog. Po mnenju italijanskega fizika Marcella Cinija tega dejstva po svetu nikdar niso dojeli v vsej njegovi razsežnosti. Niso razumeli njegovega bistva, kot da je nekaj, kar v ničemer ne vpliva na obliko in vsebino znanosti. To dejstvo namreč odkriva nedoslednost trditve, po kateri naj bi bili kapitalistični proizvodni odnosi v monopolistični fazi nezdružljivi z razvojem znanosti. Znanosti daje ta teza takšno družbeno vlogo, da naj predstavlja izhodišče za sleherno praktično dejavnost, za vsako tehnološko »uporabo« in celo za vsak družbeni premik. Tako bi razvoj proizvodnih sil in tehnološki ter znanstveni razvoj z njim vred nujno prihajal v nasprotje s kapitalističnimi družbenimi odnosi.

Torej: v kapitalističnih državah bi moral biti razvoj znanosti dušen in zadušen, v Sovjetski zvezi pa, kjer ni te »paralizirajoče nujnosti«, kot logično razmišlja Cini, in naveda knjigo Johna Bernala. »Družbena funkcija znanosti« in leta 1939, bi bil zagotovljen razcvet znanosti in človekovega obvladovanja narave.

Pa vendar Sovjetska zveza nima nespornega primata v znanosti, nekateri razpravljalci v Cavtatu so celo razmišljali ali so tudi proizvodni odnosi taki, da bi privlačili delavska gibanja na Zahodu. Nekateri med njimi so izrazili razočaranje, češ da se niso uresničili upi, ki so jih delavci Zahoda stavili na Sovjetsko zvezo in druge dežele realnega socializma. V odgovor so slišali številke, za koliko je ta dežela napredovala v zadnjih tridesetih letih v proizvodnji.

Od kod tolikšen napredek ZDA?

Tega vprašanja se lahko lotimo še z druge plati. Emmanuel Arghiri pravi, da tehnologija ni poseben proizvodni dejavnik, marveč je vključen v dva poglavitna fak-

torija – v delovno silo in kapital. V prvem primeru postaja tehnologija koeficient kvalificiranosti, v drugem pa ima določeno ceno, mora biti amortizirana kot vsak drug element fiksnega kapitala. Sam kapital je po svoji definiciji homogen, je res kapital samo v tisti meri, če se »osvobodi materialne lupine« (Marx), da ima pravico do dela družbenega proizvoda. Z drugimi besedami, kapital je čisti proizvodni odnos. od tod tudi njegov sklep, da je tehnologija tudi proizvodjalna sila. Vendar ne edina. Temu so pritrili še številni drugi razpravljalci, ki so poudarjali, da znanost in tehnologija nista nekaj, kar nastaja mimo družbe ali njene nadstavbe, ampak sta vtikani vanjo. V Cavtatu so navedli primer Združenih držav Amerike in skušali pojasniti razvoj v tej državi po drugi svetovni vojni. Predvsem je opazno, da sta znanstveno raziskovanje in proizvodnja tesno povezana. Toda samo to še ne pojasnjuje vsega. Vtem ko predstavlja kapitalistična družba do druge svetovne vojne v glavnem le »velikansko količino blaga«, kot je to povedal Marx, postaja terciarni sektor, torej »proizvodnja« nematerialnih dobrin, čedalje bolj področje, kamor se steka kapital. Pri tem ne gre zgolj za storitve, ki postajajo čedalje bolj sestavina samih proizvodov, ampak se čedalje bolj širi informacije. Od tod ekspanzija množičnih občil, prav tako pa, in to čedalje bolj, postajajo tudi bistvena sestavina proizvodnega procesa. Rojeva se brez informatike, ki dobiva že novo ime: telematika. Za določeno rabo je moč že kupiti aparature, ki stanejo toliko kot trije avtomobili in s katerimi se priključiš na terminal – banko informacij, ki posreduje na dom zelene podatke iz gospodarstva, politike, znanosti, kulture, kakor je pač založena »banka«.

Zakaj Sovjetska zveza zaostaja?

Bernal je predvideval, da bo tak bum znanosti dosežen v Sovjetski zvezi, kjer da proizvodni odnosi ne ovirajo proizvodnih sil. Cini je v Cavtatu iskal pojasnilo, zakaj se je Bernal ob sicer genialnih in uresničevalnih predvidevanjih na področju znanosti

prav pri tem predvidevanju zmotil. Sovjetski sistem seveda ni postavil na prvo mesto proizvodnje informacij, toda tudi delovna produktivnost v proizvodnji materialnih dobrin nikdar ni uživala prednosti. Na prvem mestu je načelo polne zaposlenosti. Če pa je to prvi družbeni cilj, je produktivnost pomaknjena niže na lestevici družbenih prednosti. Iz tega zornega kota postajajo razumljivejše zagate sovjetskega gospodarstva.

Tu je nemara tudi odgovor na vprašanje, zakaj prihajajo izumi in racionalizacije tako počasi v sovjetsko proizvodnjo kljub vsem direktivam in »postanovljenjem«, Pravidnim uvodnikom in člankom »Komunistična«, zakaj produktivnost tako počasi narašča, zakaj takšen odnos do dela in sredstev. Zdjaj ko so rezerve delovnih moči po izjavah samih sovjetskih politikov že izčrpane, je napredek odvisen predvsem od hitrejšega povezovanja znanosti s proizvodnjo, z inovacijami, z novo tehnologijo, saj je naposled pomanjkanje delavcev omejitveni faktor tudi pri investicijah. Torej se ekstenzivna fronta zapira tudi tod. Poleg tega je v sovjetski sistem vgrajeno načelo direktivnega planiranja ter vloga tržišča kot regulatorja proizvodnje je postavljen v »drugi plan«. Naj le mimogrede omenimo, da je »Pravda« letos spomladan na vprašanje bralca navedla odgovor zveznega ministra, da v Sovjetski zvezi zdaj še ne bodo proizvajali ročnih magnetofonov, ker »niso nujna življenjska potrebščina«. Zato tudi ta proizvodnja ni planirana.

Cini je, zvest cavtatskemu duhu, posebej poudaril, da ne gre za to, da bi sodili o prikladnosti ali neprikladnosti sovjetskega sistema. Hotel je le povedati, da se je Bernal zmotil, in orisati tiste stimula v ameriški družbi, da je postala to, »kar je«.

Informatika si pridobiva prvo mesto

V uvodu postavljenega vprašanja se lahko lotimo še z ene strani. Prej smo opisali

skorajda soglasno ugotovitev razpravljalcev na cavtatski okrogli mizi, da sta znanost in tehnologija sestavini proizvodnih sil družbe, da nista seveda edini, ker je »proizvodjalna sila« tudi človek, ki dela ob čedalje bolj avtomatiziranih strojih. Pustimo zdaj ob strani, kakšen je ta delavec, ali je čedalje manj kvalificiran, ali delo sploh izgublja vrednost, kakor je trdil Teodor Petkoff iz Caracasa (Venezuela), za katerega ni moči trditi, da marksizma ne pozna. Morebiti opredeljuje svoje stališče bolj po sindikalni listi, kdo se namreč vključuje v industrijske sindikate, in prezre, da je v vrednosti vsebovano tudi delo znanstvenikov, ki so projektirali novo tehnologijo vključno z vso elektroniko. Odprto je namreč vprašanje, kdo sestavlja delavski razred v sodobni proizvodnji, ko je delitev dela tako razčlenjena, da dobiva prvo mesto informatika – tudi informacije na področju znanosti, in stopa terciarni sektor na prvo mesto. Elmar Altvater iz Zahodnega Berlina je opozoril, da v sodobni proizvodnji živo delo čedalje bolj zamenjuje z minulim delom.

V ospredje stopa torej vprašanje, koliko so proizvodni odnosi omejevalni faktor za napredek družbe. Na to vprašanje ni mogoče odgovoriti preprosto in enoznačno. Po tem, kar se dogaja dandanes v ZDA, ki so si pridobile prednost v primerjavi z državami realnega socializma predvsem zaradi drugačne opredelitve družbenih prednosti, bi bil dopusten sklep, da se kljub monopolističnim odnosom razvijajo in ne nazadujejo. V čem je potemtakem problem?

Koncentracija kapitala in sredstev daje moč tehnokraciji

Že sama uvedba elektrike je povzročila, da posamezni individualni kapitalist ni premogel toliko sredstev, da bi zgradil elektrarno in da je funkcijo investitorja prevzemala država. Dandanes ugotavljajo, da z uvajanjem jedrskih elektrarn, čedalje zahtevnejših raziskovalnih strojev, npr. ci-

klotronov, sredstev ne premore več niti ena sama država, da je potrebno čedalje močnejše mednarodno sodelovanje, da dobivajo čedalje večjo oblast transnacionalne družbe, vrhu tega pa se tudi sam kapitalist preobraža v anonimnega in tako dobiva tehnokracija čedalje večjo moč. Razredne strukture se spreminjajo, nosilci moči zavzemajo položaje, s katerih z »lahkoto« uporabljajo nove možnosti, da to moč zadržijo in da celo manipulirajo z mnenji in stališči, kot je dejal Ele Alenius iz Finske. Charles Edquist iz Lunda na Švedskem je to misel potrdil. Dejaj je namreč, da je že uvedba električne energije zahtevala intervencijo države. Ta tendenca se je še bolj okrepila z uvajanjem jedrske energije. Te vrste energija pa je nezdružljiva s »čistim« zasebnim kapitalističnim načinom proizvodnje, združljiva pa je s strukturo etatističnih družb.

Od tod lahko torej napravimo sklep, da dobiva tehnokracija, naj bo v monopolističnih, naj bo v etatistično socialističnih družbah, izredno močno vlogo. V poindustrijskem kapitalizmu so godne razmere za prehod na avtoritarni režim, pravi David Plotke iz Oaklande (ZDA), kar bi pomenilo, da bi onemogočili ali celo uničili družbeno in politično moč zatiranih družbenih skupin. Vidi predvsem količinsko plat problema. V avtomobilski industriji, katere sindikat je po Plotkejevih ugotovitvah med najnaprednejšimi silami ameriške družbe, roboti zamenjujejo delavce, katerih število se občutno manjša. Manjša se tudi moč in vloga tega sindikata. Kvalitativna plat sprememb pa je v tem, da se s koncentracijo kapitala in sredstev veča moč tistih, ki z njimi razpolagajo – tehnokracije. Na podlagi Plotkejevih razmišljanj lahko sklepamo, da je nevarnost za avtoritarni režim povsod, kjer dobiva oblast tehnokracija, če so protitežne demokratične sile prešibke, da bi se ji postavile po robu.

Stvar postaja še bolj očitna in problem še jasnejši, brž ko se spomnimo, da dobiva vojno industrijski kompleks, naj bo v tem ali v drugem bloku, odločilno premoč. Eden izmed razpravljalcev je dejal, da so znanost »oblekli v vojaško suknjo«.

Kje je izhod, da človeštvo ne bi uničilo samega sebe?

Potemtakem znanost in tehnologija z njo ne živita v praznem prostoru, marveč sta sestavini določenih družbenih razmer. Mnogi cavtatski razpravljalci so nit razmišljanja potegnili od posameznega raziskovalca, ki da je povsem svoboden pri svojih opredelitvah in izbiri raziskovalne smeri, četudi ne povsem, kajti dandanes so stroji tisti, ki opredeljujejo smer raziskovanja, kar so poudarjali posebej fiziki najmanjših delcev iz lastnih izkušenj, do družbe. Prva je torej sama raziskovalna aparatura, seveda pa tudi tisti, ki daje denar zanjo, naj je to država ali transnacionalna družba. Skorajda soglasna ugotovitev razpravljalcev cavtatske okrogle mize je torej, da je problem v demokratizaciji teh odnosov, da dobi človek besedo pri tem, kako se bo razvijala znanost in družba z njo. Sicer bi po tej poti, ki jo zdaj svet ubira, ogrozila človekovo bivanje sploh.

Paavao Lepponen iz Finske je npr. dejal, da glede na znanost in tehnologijo ni problem samo v tem, da bi bili učinkoviti. Problem je predvsem v demokratizaciji znanosti in družbe. Bistvo je v ustvarjanju pogojev za demokratizacijo upravljanja, za »inženiring« družbenih razmer, je dejal Alleandro Dorna iz Čila. Nobenega dvoma ni, je zapisal Victor Leduc, da bi morali biti vsebina, smer in tempo znanstvenega in tehničnega razvoja v socialistični samoupravni družbi bistveno drugačni kot v kapitalističnih in birokratskih družbah, za katere sta znanost in tehnika predvsem instrumentalna dobička in družbene moči. Povedal je tudi, v kateri smeri naj bi ta cilj dosegali. V največji možni meri je treba širiti svobodo vsakega človeka, njegovo moč kontrole in odločanja pri vseh problemih, ki ga zadevajo. Teh ciljev pa ni mogoče doseči brez sodelovanja znanosti in tehnike, brez njune preusmeritve, ki bi omogočila in zagotovila vsakemu človeku maksimum svobode, torej tiste svobode, o kateri je pisal Engels, da predstavlja prvi pogoj za prehod iz carstva nujnosti v carstvo svobode.

Vlado Jarc

mislih v tem pismu: »Na vzgojnem področju cerkvi zadana cela vrsta udarcev. Najprej glede vprašanja verouka v šolah. V vseh šolah je poučevanje verouka proglašeno za neobvezno, tako da se tisti, ki hoče verski pouk, mora za to priglasiti. ... Mladina v vaseh in mestih je izpostavljena novim moralnim nevarnostim zaradi prirejanja plesov, ki trajajo dolgo v noč in tudi do zore. ... Krščanske-mu zakonu je vzeta njegova svetost s tem, da je s prakso uveden civilni zakon. ... Agrarna reforma, kot je uzakonjena v začasni narodni skupščini, je velika krivica nasproti katoliški cerkvi. ... Še nekaj nas posebno boli: to je materialistični in brezbožni duh, ki se danes javno in tajno širi po naši domovini. Mi katoliški škofje Jugoslavije, kot učitelji resnice in zastopniki vere, odločno obsojamo ta materialistični duh, od katerega človeštvo ne sme ničesar dobrega pričakovati. A obenem s tem obsojamo seveda tudi vse ideologije in vse one družbene sisteme, ki svoje življenjske oblike gradijo ne na večnih načelih razodetja in krščanstva, marveč na napačnih temeljih materialističnega, torej brezbožnega filozofskega nauka.«

Vse, kar je v tem pismu, ki so ga duhovniki brali po vseh katoliških cerkvah v Jugoslaviji, je samo po sebi razumljivo, če preberemo v uvodu besede: »Ker je bilo marsikaj, kar je prinesel novi duh v državni upravi, v nasprotju s položajem in pridobljenimi pravicami Cerkev in s tem tudi na škodo duhovne blaginje vas, predragi verniki, smo opozorili tiste, na katere to spada, da se vsa sporna vprašanja med Cerkv-

vijo in državo rešujejo po medsebojnem sporazumu«. Prav tako pa je značilno, da velja beseda obsodbe samo novi oblasti, niti malo tistim, ki so med vojno kot izdajalci jugoslovanskih narodov zagrešili najhujše zločine. Pastirsko pismo namreč pravi: »Že za časa vojne je padlo veliko števil duhovnikov, ne toliko v samih vojnih borbah, kolikor zaradi obsodb sedanjih vojnih in civilnih oblasti.«

Čeprav pastirsko pismo omenja tudi nekatere utemeljene ugovore zoper sodne postopke takoj po osvoboditvi, vendar je nedosledno v svojih sodbah in v precejšnji meri krivično do novih oblasti in se nikakor noče sprijazniti z novim družbenim redom, z novimi razmerami, temveč se poteguje za tisti položaj Cerkev v družbi, kakršnega je imela pred vojno, in sploh vzpostavitev nekdanjega reda. In če pomislimo, da je pastirsko pismo izšlo pred volitvami in na tak način obsodilo »novo oblast«, potem se lahko samo čudimo, da ni bil odgovor temu primeren.

Duh pastirskega pisma zastupil ozračje

Duh pastirskega pisma je zastupil ozračje medsebojnih odnosov takoj od začetka, zato tudi ni bilo mogoče najti nekih trdnih temeljev, na katerih bi lahko zidali plodno sožitje med uradno Cerkvijo in socialistično družbo, čeprav moramo priznati, da so verni ljudje in posamezni duhovniki šli svojo pot in se niso ozirali na obsodbe

novoga družbenega reda v pismu. A vsaka napaka, ki so jo kdaj zagrešili zagovorniki in graditelji novega družbenega reda, je bila voda na mlin tistih, ki so v duhu pastirskega pisma in kapitalistične miselnosti zavračali novo družbeno ureditev. Na popuščanje napetosti ni bilo mogoče misliti, saj sta Cerkev in družba zavestno pričakovali konec druge. V takšnem ozračju je prišlo tudi do prekinitve diplomatskih odnosov med SFRJ in Vatikanom leta 1952.

Kljub temu je razvoj šel drugo pot, kakor bi mogli po vsem tem pričakovati. Nanj so vplivali dogodki doma in po svetu, v cerkvenem in družbenem življenju, svoj delež pa so prispevali za ureditev odnosov med socialistično družbo in Cerkvijo posamezniki in skupine. Tako se je začelo počasi obdobje sožitja v pozitivnem pomenu in celo sodelovanja med njima. Leta 1966 je zato SFRJ podpisala protokol s Svetim sedežem, ki vsebuje načela o odnosih med državo in Cerkvijo, in dolžnostih obeh strani, da skrbita za uresničevanje teh načel. Leta 1970 pa so bili ponovno vzpostavljeni diplomatski odnosi med našo državo in Vatikanom.

Rane iz preteklosti se seveda še niso popolnoma zacelile in prav tako ni mogoče reči, da bi spremenjena miselnost in položaj, ki je nastal v odnosih med socialistično družbo in Cerkvijo po letu 1966 ali 1970, že popolnoma prevladala v glavah posameznikov in nekaterih skupin. Vse to nedvomno moti medsebojno zaupanje in iskreno sodelovanje, a kljub temu ni razlo-

ga za nobeno malodušnost. Prav pa je, da nekoliko poznamo tudi zgodovino in njene posledice in si tem bolj prizadevamo za tisto sožitje vseh članov naše samoupravne socialistične družbe, iz katerega bo nujno izhajal lepši jutrišnji dan.

Ločitev Cerkev od države

Ločitev Cerkev od države pomeni sekularizacijo javnega življenja. Zato je tudi razumljivo, kar je še povedano v istem členu ustave: »Izpovedovanje vere je svobodno in je človekova zasebna stvar.« Z ločitvijo je v takšnem obsegu načrtana razmejitev obeh področij, da nihče ne more naravnost posegati v enega področja na drugo in tudi ne v imenu enega nastopati na drugem glede stvari, ki nanj sodijo. Obema področjema je na tak način zajamčena avtonomija, svoboda delovanja. Država ne sme posegati v notranje razmere Cerkev in njeno delovanje, kolikor vse to ne nasprotuje ustavnim določilom in zakonom, ki so v veljavi. Cerkev je v tem pogledu neodvisna. Prav tako pa se državi ni treba ozirati na Cerkev in njene predpise glede svoje ureditve, kolikor ne krati s tem vernikom svoboščin, ki so jim po ustavi in zakonih zagotovljene, ali ne ukazuje nečesa, kar je v popolnem nasprotju z njihovo vestjo. Ker pa mora država skrbeti za čim popolnejše dobro vseh državljanov in prav tako zagotavljati čim večje svoboščine vsem, različnim verskim skupnostim in tudi ne-verujočim, prihaja nujno do nekaterih omejitev, kar se tiče zahtev, ki jih postav-

ljajo posamezne skupine. In v tem pogledu mora veren človek v sekularizirani in pluralistični družbi sprejeti neke omejitve svojih svoboščin in se odpovedati nekaterim zahtevam.

Kolikor izpovedovanje vere le ni povsem zasebna stvar v nasprotju z nečim, kar je javno in se uresničuje v skupnosti, občutijo verni ljudje kdaj še bolj živo omenjene omejitve. Sploh prehod iz stanja, ko je Cerkev oblikovala vse javno življenje, v stanje, ko tega ne more več, ni lahek, saj so potrebni temeljiti premiki v miselnosti cerkvenih ljudi in neverujočih. Prvi bi morali res izkoristiti vse možnosti, ki jih imajo za svoje delovanje, in zaupati v notranjo moč svojega poslanstva, drugi pa ne bi smeli gledati na to delovanje kot na »nujno zlo«, ki ga pač dopuščajo, ker drugače ni mogoče. Cerkev bi se morala, kolikor le more, prilagoditi novim razmeram, in te razmere upoštevati tudi v svojih zahtevah do vernikov, država ali družba pa bi morala dosledno ljudi in njihovo delo presojati samo po službi samoupravnemu socializmu in po pospeševanju ter uresničevanju socialističnih vrednot.

Ločena od države si Cerkev nadene evangelijsko podobo

Glede na tisto, kar je Cerkev prinesla tesna povezanost z državo v zgodovini in ji prinaša še danes tam, kjer ta povezuje še traja, smo lahko naravnost veseli, da je prišlo do ločitve. Če verni ljudje z dobro

voljo sprejememo tiste omejitve, ki jih ločitev prinaša, moramo priznati, da so v primeri z nevarnostmi, pred katerimi nas varuje, le neznatne. Takšna ureditev odnosov med Cerkvijo in državo namreč sili Cerkev, da si nadene svojo evangelijsko podobo in se odpove vsemu, kar s Kristusovo zamisljijo ni združljivo, da bi na primer, svoje odrešenijsko poslanstvo opravljal s pomočjo svetne oblasti in sploh zidala na moči in sijaju.

V sekularizirani in hkrati pluralistični družbi, kar zadeva svetovnonazorsko usmeritev ljudi, je še posebej težko zadovoljiti verske skupnosti z »verskimi oddajami« v radiu in na televiziji. Vprašanje je že, kaj naj bi takšne oddaje vsebovale: verske obrede v strogem pomenu, verske govore, obravnavo različnih vprašanj človeškega življenja na podlagi verskih pogledov ali le informacije o življenju in delovanju verskih skupnosti. Vprašanje je dalje, kako ustreči vsem verskim skupnostim v naši državi ali republik Slovenije in kako zadovoljiti potem tudi neverujoče z »ateističnimi« oddajami. In naposled je vprašanje, kaj bi prinesle takšne oddaje za utrjevanje bratstva in enotnosti naših narodov. Vprašanje je tedaj vsekakor hudo zapleteno in je za sedaj nedvomno še najboljša rešitev sekularizacija teh sredstev družbene obveščanja, kar pa ne pomeni odsotnosti vsake informacije o življenju in delovanju verskih skupnosti in strahu pred uporabo besednjaka, ki bi spominjal na vero.

Nadaljevanje in konec prihodnjik

Aneka Dela: O odrih in stoli, ki jih ni

Ne gre za lutkarje in njihovo stisko, gre za otroke, ki si želijo predstav

Položaj je absurdni: ko so se ljubljanske lutke vrnile s častnega zastopstva, ki ga doslej ni doživelo nobeno evropsko lutkovno gledališče, so ostale brez delovnih in ustvarjalnih prostorov

Ko so se ljubljanski lutkarji vrnili s svoje doslej v evropskih okvirih prve turneje po LR Kitajski, jih je doma pozdravila prav posebna »dobrodošlica«: sanitarna inšpekcija, ki ima na skrbi tudi varnost mladega rodu, je prepovedala delovanje marionetnega odra na Levstikovem trgu. Stara farovška dvorana, ki je lutke ljubeznivo gostila skoraj trideset let, pač ne premore več zahtevnosti sodobnega teatarskega ambienta; to so lutkarji, uklenjeni v vse premajhen prostor, vedeli že vsa leta. Le tisti, ki naj bi načrtno skrbeli za gledališko kulturo mladih, se tega niso ovedeli. In če pogledamo v sosedno občino Bežigrad, se tudi Mladinskemu gledališču kljub njegovim prodorom v jugoslovanski gledališki vrh prostorsko in izvajalsko ne napovedujejo boljši časi.

Ob teh razpotjih smo povprašali za mnenje nekaj ustvarjalcev, ki so sooblikovali rast ljubljanskega lutkovnega gledališča. Veliko povabljenih se, žal, ni odzvalo. Tisti, ki so se, pa niso imeli dlake na jeziku.

CITA POTOKAR: To me boli – Ne poznam prizadevanj naše kulturne skupnosti za dostojne prostore tega znanega ljubljanskega in slovenskega gledališča – le nekaj je gotovo: nič se ni premaknilo. Od nekdanje ljubljanskega gledališča do pravljice živa. Zelo nerazumno pa je mnenje, da so te stvaritve namenjene samo otrokom, pa čeprav so v prvi vrsti njihova domena gledališkega doživljanja. Ali ste – odrasli – nemara videli srhljivo predstavo Maeterlinckove Sinje ptice v režiji pokojnega Jožeta Pengova? Lutke in sceno je oblikoval po svojih impulzih akademski slikar France Mihelič. Vse lutke in scena so se zgubila v požaru, ki je zajel neprimerno skladišče ljubljanskega lutkovnega gledališča. To ni več nesreča, to je katastrofa! Izginilo je nekaj, kar je bilo vredno Prešernove nagrade, ki je bila predstavi tudi podeljena.

Ali ste videli Čarobne gosli Franza Pozzija o goslaču, ki se svojo muziko osvaja ljudske duše?

Parodija prof. Dobeica, pri kateri sem sodelovala kot scenograf (Pesmica in sonček) mi je dala priložnost, da sem spoznala velikansko utesnjenost delovnega in izvajalskega prostora lutkovnega gledališča. To je bilo že leta 1964...

Ali ste videli Malega princa francoskega avtorja Saint-Exupéryja? Ali ste videli Colodijskega Ostržka, pa Zvezdico Zaspanko, Žogico Marogico. Ste videli predstavo ročnih lutk Mali strah Bavbar? Ste ugnili pogledati scensko uprizoritev Grafenauerjevih verzov Za devetimi vrati in Veliki Kiki-riki Naceta Simončiča?

Ste se srečali s Kozlovsko sodbo v Višnji gori, ki nas je zastopala na Kitajskem? Pa z Resnično pravljico Anje Dolenčeve?

Našela sem le nekaj predstav, ki jih poznam. Končala pa bom neusmiljeno:

Imamo Cankarjev dom, namenjen slovenski kulturni dejavnosti. V njem mora biti dovolj prostora tudi za lutkovno gledališče ljubljansko – in slovensko.

Imamo Kulturno skupnost Slovenije, imamo ljubljansko Kulturno skupnost in imamo predsednika RK SZDL Slovenije, ki takšne kulturne dejavnosti še posebej ceni. Imamo pisatelja in dolgoletnega predsednika SAZU. Zanesljivo lahko skupaj pripomorejo presekat gorijski voz naše kulturne!

Glasujem za samoprispevek za gradnjo lutkovnega gledališča v Ljubljani, predvsem pa zaupam, da bodo lutkovnemu gledališču in nam, njegovim gledalcem, pomagali tisti, ki lahko ta problem do neke mere rešijo s svojim ugledom in ustvarjalno etiko.

ČRTŠKODLAR: Solutke res odveč? – Ni moč najti dovolj krepkih izrazov, da bi zmožni opisati mešanico jeze in trpkosti razočaranja, neva in osuplega začudenja ob tem, kar se že vrsto let dogaja z ljubljanskim lutkovnim gledališčem. Vse bi bilo bolj razumljivo, če bi bil denar, namenjen investicijam in injekcijam široke pahljače kulturnih področij tudi vedno kolikor toliko pametno porabljen. Tako pa smo po eni strani priče razsipnosti in snobističnim projektom, po drugi strani pa brezbrizno mečemo na gnoj, kar je bilo že doseženo v dolgih letih tihega, vztrajnega in skromnega pridelka dela.

Kulturni in nekulturni Slovenci! Lutkovnega gledališča ne potrebujemo! Ukinimo ga!

Ni nam mar za naše otroke, ki jim je lahko lutkovno gledališče prvi stik z živo umetnostjo, z odrom, glasbo, likovnostjo!

Ni nam mar za podeželje in podeželske otroke krajcev, kamor se potujejo kino redko zaide. Saj imajo televizijo! Pa tudi veselice imajo!

Ni nam mar za Prešernove nagrade, v koš z njimi! In tisti, ki so jih prejeli zaradi sodelovanja z lutkovnim gledališčem, naj jih takojci vrnejo!

Kaj nas briga svetovna gledališka javnost, ki o umetnosti nima pojma! Obrazcov (in ves njegov ansambel, med katerimi imajo prenekateri naslov zaslužnega umetnika) je imel solzne oči pač zaradi protokola, kot se reče, ko si ga ogledal ljubljanske lutkovne predstave.

38 (osemintrideset) kvadratnih metrov prostora?! Za božjo voljo, kulturni in nekulturni Slovenci, še to je preveč! Pri priči dodelimo ljubljanskemu lutkovnemu gledališču 2 (dva) kvadratna metra, kolikor je dovolj za skromen grob in pokopljimo ga tako globoko, da ne bo prišla več na dan sramota, zaradi katere nam je še pod pokojnim Jožem Pengovom zavidal ves svet!

Tako bomo, kulturni in nekulturni Slovenci, tisti ki denar dajete ali delite in tisti, ki ga jemljete ali kradete, skupno dokazali naš visok kulturni nivo in doslednost v reševanju problemov nekega nebodigatreba!

MATJA MILČINSKI: Se vračamo v sejmarsko? – Ko smo se na enem od sestankov – bil je eden zadnjih, ki sem se ga udeležil v funkciji direktorja Lutkovnega gledališča Ljubljana – dogovarjali o začetku gradnje Kulturnega doma Ivana Cankarja, sem postavil trditev, da bomo sicer našli in zbrali (takratnih) petinšestdeset starih milijard za tak dom, hkrati pa ne bomo sposobni najti in zbrati (takratno) staro milijardo in pol za adaptacijo pritličja Mestnega doma za potrebe slovenske profesionalne lutkovne dejavnosti. Na to trditev sem seveda dobil odgovor, da se to nikakor ne bo zgodilo. Nadaljnji potek dogodkov nam je bolj ali manj znan in tako se bomo, kot vse kaže, končno dogovarjali o rešitvi prostorske stiske ljubljanskih lutkarjev na ravni referendumu v okviru tretjega ljubljanskega samoprispevka, čeprav seveda ni nujno, da ima neko gledališče samo ovek ljubljanski pomen, če ima svoj sedež v Ljubljani.

Sedanja prostorska utesnjenost, v kateri so se znašli ljubljanski poklicni lutkarji, pomeni vrnitev

med likovne pedagoge na vzgojiteljsko šolo. Odšel sem v upanju, da bo to gledališče morda le dočakalo boljše čase. Tega je sedaj že 11 let in kot občasen sodelavec lutkovnega gledališča ugotavljam, da je danes stanje slabše kot kdajkoli prej; kljub velikim uspehom, ki jih je ta ustanova počela doma in na tujem.

Ali je res mogoče, da še po 32 letih delovanja ugibamo, ali so našim otrokom lutkovne predstave potrebne ali ne. Kako naj vzgojimo mlade v celovito socialistično osebnost, če jim od kulturne hrane in sproščene zabave kmalu ne bomo mogli dati drugega kot nekaj risank (pogosto dvomljivo vrednosti) na ekranu.

Spominjam se, da smo delali takrat v lutkovnem gledališču pod stalnim pritiskom finančnih in prostorskih težav. Delali smo v provizorijih in odpisanih podrtijah, kot v posmeh pa so okrog nas rastle čudovito opremljene stavbe za najrazličnejše na-

MARA KRALJ: Skromna plača, veselja veliko – Bilo je pred štiridesetimi leti, ko so lutke stopile v moje življenje likovne umetnice, oblikovalke. Čeprav se je takrat začela okupacija ali morda prav zato, sem hotela ustvariti odrček za lutke. Te sem delala v nočnih urah, ko je mesto moralo zamreti do jutranjih ur. V veliko veselje otrok se mi je posrečilo pripraviti nekaj predstav in v temne dni je z njimi posijalo sonce: lesene glavnice so govorile, da bo vendarle nazadnje vsem lepo in dobro.

Leta 1951 me je pokojni Zvone Miklavčič, navdušen za lutke, pritegnil v lutkovno gledališče. Rekel je: Plača bo slaba, veselja veliko. In res, s svojimi lutkami sem oblikovala dvanajst predstav, med njimi je bila tudi tako priljubljena Zvezdica Zaspanka. Ta doba je bila zame najlepša, še posebej takrat, kadar so otroci moji lutke »verjeli«. In zato se težko sprijaznim s tem, da lutke nimajo svojega doma, da so na cesti, da hodijo kot romarji po naši domišljavi Ljubljani. Ta se postavlja za neštetiimi bahavimi bifeji in drugimi lepimi lokali (za občane, ki bi morali biti na delovnem mestu), lutkarji pa si zaman želijo vsaj kolikor toliko spodobnih delovnih prostorov. Silno radi bi estetsko vzgojili našo mladino, pri tem pa zanemarjamo osnove. Da otrok pravilno razsodi med dobrim in slabim, mu pomaga neposredno prav lutka. O tem govorijo predstave, v katerih otroci silovito posegajo v dogajanje. Predvsem pa: za dejavnost, kakršna je lutkarska, ne bi v naši družbi smeli pozvati h klicu v sili.

ALBIN ROGELJ je vzel v roke flomaster – narisal zgovorne karikature, ob njih pa je zapisal: Ker občudujem navdušenje in predanost, s katero delavci v lutkovnem gledališču pripravljajo predstave (obojje je, denimo, spoznal leta 1964 kot scenograf Malega straha Bavbara), se na vaše povabilo k sodelovanju v anketi odzivam s karikaturami. Hvaležno sprejeto! Pripisal pa je še tole: Besedo, ki bo imela dovolj teže, pa naj zastavi eminentni obiskovalci predstav, kadar sa jim odpre Cankarjev dom...

ANDREJ INKRET Kaj vse bi se dalo narediti! – (izposojeno iz ocene): Kot nalašč je izšla nova številka Teleksa, v kateri kritik posebej priporoča, da je »treba videti« lutkovno predstavo Kozlovsko sodba v Višnji gori. Takole pravi o dosežku, ki je prejšnji teden, ko je bilo treba praznovati mednarodni teden otroka, smela nastopati v Cankarjevem domu:

dejavnosti v prastare sejmarske oblike lutkarstva in s tem kajpak tudi uničenje umetniškega potenciala tega ansambla, ki je v zadnjih letih dobival priznanja bolj zaradi tradicije kot pa zaradi resnične umetniške vrednosti, ki bi jo ljubljanski lutkarji brez dvoma lahko prikazali v nekih vsaj normalnih delovnih razmerah. Dejstvo, da je zaprta dvorana marionetnega gledališča, pomeni škodo in kulturni škandal tudi v jugoslovanskih okvirih.

Kot ustvarjalec ne morem v Lutkovnem gledališču Ljubljana slediti niti jugoslovanskim, še manj pa svetovnim tokovom sodobnega lutkarstva, tega tolikokrat opevanega in deklariranega prvega otrokovega stika z gledališčem, kot človek pa od zaradi nemogočih delovnih razmer do skrajnosti izmučenih članov ansambla, med katerimi je nekaj lutkovnih umetnikov svetovnega formata, ne morem zahtevati tistega, kar bi lahko meni kot režiserju in kajpak otrokom gledalcem dali glede na znanje in talent, zato se sodelovanju s tem gledališčem do nadaljnjega tudi odpovedujem.

In še tole: če se že ne bomo mogli dogovoriti za dostojno življenje Lutkovnega gledališča Ljubljana, se potrudimo vsaj za njegovo dostojanstveno smrt.

JAKA JUDNIČ: Smotno namenimo sredstva – Za ljubljansko Lutkovno gledališče sem delal nekajkrat – vselej z veseljem in obenem s slabim občutkom, saj zaradi razmer, v kakršnih lutkarji delajo, nisem mogel uresničiti svojih zamisli. Prostori ljubljanskega Lutkovnega gledališča so tako majhni in delavnice tako slabo opremljene, da je skoraj nemogoče ustvariti kvaliteten in estetsko relevantno predstavo. Zaradi tega sem že tudi – čeprav s težkim srcem – raje odklonil ponudbo za sodelovanje z njimi.

Ne vem, zakaj je lutkovno (in druga mladinska) gledališče ločeno iz celotnega kompleksa, ki ga sestavljajo šole in vrtci, saj je prav tako namenjeno otrokom, njihovi zabavi in, končno, tudi vzgoji. Ne zdi se mi smotno, da mora gledališče gostovati po telovadnicah in drugih neustreznih prostorih: sredstva, ki jih sicer po kapljicah dajemo za to dejavnost, bi lahko ob primernih priložnostih (ob načrtovanju samoprispevka, denimo) odmerili za gradnjo lutkovnega gledališča.

SLAVKO HOČEVAR: Jalovo početje? – V Lutkovnem gledališču sem oblikoval lutke in drugo 14 let, od leta 1956 do 1970, ko sem odšel

mene. Ščasoma se je vame vtihotapilo prepričanje, da počnem nekaj jalovega, nepotrebnega, kot da bi bil kazensko premeščen tjakaj. Kako se lutkarji počutijo danes, po več kot 30 letih življenja, si lahko mislim. Brez lastne strelce nad glavo se tudi ta gledališka dejavnost ne more razvijati.

MIRAN HERZOG: Nekaj načelnega – Zelo težko se sprijaznim z dejstvom, da ustanova, kot je Lutkovno gledališče, nima lastnih prostorov. Kot samosvoja zvrst, pa vendarle enakopravna z drugimi gledališkimi oblikami, se zaradi posebnosti medija lutkarja lahko razvija le v primernih prostorih s prirejeno tehniko za to umetniško panogo.

Ni prav, da je življenje te, po izročilu stare umetniške dejavnosti, odvisno od razumevanja ali nerazumevanja ljudi, ki na to področje vzgoje naše mladine gledajo togo in neelastično. Mogoče smo pozabili, da podoba našega sodobnega človeka oblikujemo le fundamentalno, in to prav v zgodnji mladosti.

FRANCE MIHELIC, akademski slikar in avtor likovne upodobitve Maeterlinckove Sinje ptice: Na vaše vprašanje lahko povem samo tole: Z Urošem Krekom in s pokojnim Jožem Pengovom smo tri leta sodelovali pri ustvarjanju Sinje ptice. Predstava je doživela velik uspeh in lutkovno gledališče je bilo zanj počaščeno z najvišjim slovenskim priznanjem, Prešernovo nagrado. Zelo mi je žal, da je požar uničil vse lutke, ker gledališče zanje ni imelo primerne prostora. Še bolj mi je žal, da ga še danes nima.

Omejene prostorske možnosti in slabi tehnični pogoji ustvarjalca pri uresničevanju uprizoritvene vizije zelo omejujejo. Pri tem seveda ne gre za megalomanske zahteve, gre le za normalen potek ustvarjalnega dela. Drugi elementi predstave, kot so luč, kostum, odrska tehnika, morajo osnovno idejo uprizoritve podpreti v celoti, ne pa da ustvarjalec išče rešitve, ki mu jih narekujejo omejene prostorske in tehnične možnosti. V Ljubljani so zelo slabe tehnične možnosti prav v ustanovah, v katerih je program namenjen mladim in najmlajšim gledalcem – v Slovenskem mladinskem gledališču in Ljubljanskem lutkovnem gledališču.

Bravurozna, kar prekratka predstava, ki z izobiljem svojega – pomenljivo dvoumnega – gradiva odrasli publiki ne ponuja nič manj čistega spektralskega užitka kot mlademu otroškemu občinstvu, predstava, ki prepričljivo razveljavlja tiste pomisleke, ki lutkovnim ekscibicijam a priori priznavajo le manjvredno, primitivnejšo gledališko kvaliteto in ki jih je pri nas še zmerom mogoče slišati. Ko bi ljubljanska lutkarja ne životarila v tako brezupnih razmerah, bi veljalo predlagati celovečerno uprizoritev kakega globljega besedila zgolj za odrasle: kako bi se lutkam, na primer, mogel podati Kralj Ubu!

Povprašali smo, kot vidite, za mnenja prizadetih, tistih, ki so premagovali ovire, vztrajali – in odnehati. Kakorkoli že, lutkovno gledališče ni Drama SNG, ne uživa ne ugleda tolikšne tradicije ne nosilca nacionalne kulture. Nečesa pa se, ob razpisnem samoprispevku, vendarle lahko ovemo: če ne bomo začeli z gledališko vzgojo tako rekoč v pleničkah, utegne biti tudi Drama SNG, pa še katera gledališka ustanova, ob generacijski premenj prazna.

Pripravila Stanka Godnič